

BENCE ERIKA

Újvidéki Egyetem, BTK
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
erikazambo@eunet.rs

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ *ARANYSÁRKÁNY* CÍMŰ
REGÉNYE A TÉRSÉGI VÁROSTÖRTÉNETI
DISKURZUSBAN*

The Novel *Aranysárkány* by Dezső Kosztolányi
in the Regional Town-history Discourse

Szenteleky Kornél *Isola Bellájától* kezdődően létezik a vajdasági/térségi irodalomnak egy olyan vonulata is, ahol a *Város* és a hozzá kapcsolódó létformák állíthatók „történetiség”-gel (nem a történelemmel) összekapcsolható jelentések szolgálatába, azaz a város múltjának más-sága képez jelentést. Számos vajdasági regényben megképződik a cselekmény terét jelentő város hangulata, a kisvárosi élet akár központi jelentéssé, anekdotává is formálódhat (Kosztolányi Dezső *Pacsirta* [1924]), ezekben azonban a megírás aktuális jelenének városa jelenik meg determináció kis világával, míg az általunk vizsgált városregényekben egy olyan múlt, amelynek történelmi és jelentései folyamatosan beavatkoznak a jelenben élők sorsába: az abszolút múlt közmegegyezéssel képe és a hozzá idomulni, hasonlatossá válni képtelen jelen idő problematikája nyer így sajátos horizontot. Ezek a regények – az anekdotikus formáktól eltávolodva – a múlt más-sága által determinált kisvárosi létforma megjelenítésének metaforikus eljárásait, a történet/történetek helyett kibontott metafora jelentésközvetítő lehetőségeit és képi eszköztárát érvényesítik. Kosztolányi Dezső *Aranysárkány* (1925) című regényét ebben a „várostörténeti” diskurzusban, s központi metaforái („sár és por”) jelentéskörében vizsgáljuk.

Kulcsszavak: a Város, várostörténeti diskurzus, vajdasági magyar irodalom, elő- és utótörténet, szabadkai, sár és por.

---

* A tanulmány a Szerb Köztársaság Oktatás- és Tudományügyi Minisztériuma I78017. számú projektuma keretében készült.

„Lovas Ildikónak és elbeszélőjének Városa van, városának modellje Szabadka...” – szögezi le a vajdasági magyar novella létformáit vizsgálva, de a regény (ez esetben a *Kijárat az Adriára* című Lovas-regény) szinkron alakulásaira és mozgásaira is reflektálva Hózsza Éva (HÓZSA 2009; 133). A térségi várostörténeti diskurzusok mibenlétének és viszonyrendszereinek feltérképezése pillanatában e megállapításból a „Városa van” kitételt szeretném kiemelni. Nyilvánvalóan az irodalom hálózatos szövevény, illetve az irodalmi mű „történő esemény” jellege játszik közre abban, hogy a kiemelt állítás egy másik regényt emel be szövegvonatként e vizsgálati körbe, sőt, következő lépésként akár egy mitoszkritikai elméletet. Háy János 1996-ban napvilágot látott *Dzsigerdilen* című regénye fülszövegében olvashatjuk (Lovas Ildikó első novelláskötete, a *Kalamáris* 1994-ben, első regénye, a *Meztelenül a történetben* 2000 során jelent meg): „Van neki cselekménye, szerkezete, stílusa – van neki mindene. Van benne hősiesség, kaland, szerelem, vér – van benne minden. Ez egy rendes regény” (HÁY 1996; fülszöveg). Northrop Frye a regény és a románc jelenségéről, viszonyáról, egyiknek (leginkább a regénynek) a másik poétikai formába való átcsúszásáról értekezve mondja *A kritika anatómiájában*, miszerint „minél nagyobbra növekszik egy regény váza, annál nyilvánvalóbban kitetszik történeti jellege” (FRYE 1998; 265). Az idézett – a város, illetve a kaland elbeszélése szervezte narratív struktúrára, illetve az elbeszélés tágassága alakította kompozícióra vonatkozó – reflexiók elsősorban a történetelbeszélés szerepére s nem egyértelműen a történelmi múlt jelentésségére utalnak. Vagyis Lovas esetében a várostörténet csak annyiban műltszerű (a címével is fontos elbeszélői argumentumokat közvetítő *Meztelenül a történetben* elbeszélője nevezi „műltszerű, bodzailatú” [LOVAS 2000; 61] városnak Szabadkát), amennyiben elbeszélésebe behozza a múlt szövegtapasztalatokon alapuló távlatát. Az idézett utaláshoz képest csak néhány sorral lejjebb nevezi a várost „regényes és műltszerű” (uo.) városnak, ahol a regényesség ismét nem egyszerűen az érdekes, hanem a történetet közvetítő jelentésében szerepel. S amennyiben volna olvasó – de feltételezésem szerint nincs –, aki nem ismerné fel azt a regénydiskurzust, amelynek szövevényében a Lovas-regény megjelenítette várostörténet értelmezhető és látható, annak az elbeszélő fel is fedi ezeket a kódokat, Kosztolányi regényeire és Csáth novelláira reflektálva e kontextusban; mi több, ennél konkrétabb utalással többször is megnevezve Pacsirta szüleit és Hildát mint regényhősöket (i. m. 59., 65).

Feltételezésünk szerint a térségi magyar irodalomban létezik és alakul egy várostörténetinek nevezhető regénydiskurzus, egy, a múltat jelentés szolgálatába állító műfaj, a történelmi regény egy változata, amelyben városok múltja, története, szellemisége és kultúrája határozza meg az elbeszélte jelen-

ben élők sorsát, s ahol ezek, az emberek sorsában tükröződő történetek nem tömegélményt (pl. háborús vagy forradalmi eseményeket), hanem szellemi, sőt szövegképződményeket jelentenek: kulturális alakzatok, szellemi és művészeti irányzatok, társadalmi létformák, művészi és irodalmi beszédmódok, művek létrejöttét – a szecessziótól az anekdotán át a hazugság létformájáig. (Ilyen kontextusban beszélhetünk a Szabadka-regényeken kívül Zombor-, Verbász-, vagy Beckserek-regényekről¹ is.)

E dolgozat keretében nem térek ki és nem vizsgálom a város-, vagy művelődéstörténeti regénynek nevezett (BENCE 2009) műfajtypus kérdéskörét, csupán a műfaj- illetve szövegdiskurzusokat indukáló legfontosabb poétikai mozzanatok és jelenségeket emelem ki. A *Meztelenül a történetben* a lakosai sorsát determináló város történetének feltérképezése, „kinyomozására” vállalkozó elbeszélője saját, a térségi várostörténeti diskurzusba illeszkedő „nagyelbeszélésének” hagyományát Csáth Géza novellisztikájára, illetve Munk Artúr(–Havas Emil–Csáth Géza) regényírására történő reflexiók mellett Kosztolányi Dezső *Pacsirta* és *Aranysárkány* című regényeiben jelöli meg. „Ha egyszer sikerül magasabbra állítani az egyén szabadságának fokmérőjét, már senki nem fogja érteni Kosztolányi regényeit, Csáth novelláit, a Palics vizébe halált ugró szerelmespárokat...” (LOVAS 2000; 65) A nyomozás célja tehát kideríteni lehetséges-e, „hogy egy város határozza meg a benne lakókat?” (i. m. 66); hogy lehetséges mégis, hogy „megmaradhatott ... annyiféle mentalitás, történelmi furcsaság metszéspontján Szabadka, annak ellenére, hogy olyan kegyetlen beleszületett lakóival” (uo). A városnak ezt a determinatív jellegét Novák Antal is érzékeli, amit az elbeszélő kimondatlanul, egy viszonyrendszerben érzékeltet számunkra: „Mekkora a világ. Sárszeg ezen csak kis pont. Vannak fővárosok, hol az ilyen gyötrődés érthetetlen volna” (KOSZTOLÁNYI 1983; 259). Természetszerűleg vetődik fel bennünk a kérdés, *milyen* hát ez a város?

Az *Aranysárkány*ról szóló értelmezések rendre felvetik Sárszeg antropomorf jellegét. Odorics Ferenc a regény elliptikus szerkezetét vizsgálva állapítja meg, hogy „az antropomorfizáció szubsztanciális ereje szinte emberfejekkel labdázik” (ODORICS 2007; 127) – nem kell külön részletezni, a magyar líra történetének mely dezillúziós rétegét nyitja meg ezzel az utalással, erősítve bennünk a Sárszeg-lét, a szabadkaiság elviselhetetlenségének képzetét. Lovas regényében „kacér nő, túri, hogy elhalmozzák”, sőt

¹ Kosztolányi Dezső: *Pacsirta* (1924), *Aranysárkány* (1925); Farkas Geiza: *A fejnélküli ember* (1933), Molter Károly: *Tibold Márton* (1937), Herceg János: *Két világ* (1972), *Módosulások* (1989), Bordás Győző: *Fűzfasíp* (1922), *Csukódó zsilipek* (1995), Lovas Ildikó: *Meztelenül a történetben* (2000), *Kijárat az Adriára* (2005), Vasagyi Mária: *Silentium album* (2002) etc.

„hiú ribanc”, amely ugyanakkor „sebezhető és védtelen” (LOVAS 2000; 70), mint amilyen a női szubjektum kettőssége („méreg s méz” [Madách Imre], Lovasnál: „titkok és pletykák városa”, „gyönyörű és szomorú történetek” tere [uo.]) is rögzült tudatformákban; toposzokban és sztereotípiákban. A „nőváros” képzetköre nemcsak a „Budapest nőváros” (Kőrösi Zoltán) vonalon, de egy térben közelebbi analógia révén is utat nyit ún. városdiskurzusok felé. Grecsó Krisztián *Tánciskola* (2008) című regényében olvashatjuk: „Az Alföldön asszonyok a városok, nem kamaszlányok, mint a Dunántúlon” (GRECSÓ 2008; 38). Az elbeszélő itt is az antropomorfizáció erotikus többletét emeli ki a nőváros jelleg attribútumainak leírásában: „Feketeváros asszony, két gyerekkel és elnyűtt keblekkel, Tótváros pedig szikár, apró testű, mégis dús mellű anya, aki ha haragszik, úgy a combja közé szorít, hogy megakad benned a szusz...” (Uo.) Női testképek jelennek meg a hasonló helyén, amikor Novák Antal lelki válságát hasonlattal érzékelteti az elbeszélő: „Novák kimerült ebben a meddő körfutásban, mely mindig egy pontra tért vissza. Gondolatai, máskor oly rendezett, tiszta gondolatai összegubancolódtak, *mint hosszú, női hajszálak* (B. E kiemelése), s nem tudta kibogozni őket. Maga sem értette, mit akar már, halálos fáradtság borult elméjére. Férfiesze, férfigolikája csődöt mondott. Úgy rémlett, hogy egy szörnyvel birkózik, mely erősebb nála, s kijátssza őt, elsiklik ujjai közül” (KOSZTOLÁNYI 1983; 102). A női és a férfi princípiumok különválasztása (a „férfiesz” nem tud mit kezdeni a női lélek „összegubancolódtott hajszálak” képében megnyilatkozó ösztönszerűségével!) révén már egyértelműsödik bennünk az utalás: a Novák lelkében jelentkező s eluralkodó szörnyeteg a női nemiség („hiú ribanc”) képe. Lovas regényében ez a feminin-maszkulin különállóság ugyancsak megjelenik egy szinte – az ellentétesség és a fokozás alakzatainak következetesen véghezvitt alkalmazása révén – allegorikussá növesztett képben. Ezek szerint a „kacér nő”(város) Szabadka nőisége a maszkulin princípium, az erő és a tett révén válik egyértelművé: „Az időt csak február táján szoktam észrevenni, amikor a városban metszik az ostorfákat. Lekopaszítják őket kék ruhába öltözött férfiak. Véres táncot járnak a kopasz lombok körül. Gondolom, ez a művelet vérrel jár. Mint a megújulást szolgáló minden cselekedet. Erőtelmes férfiak, mint kék angyalok, hadonásznak motoros fűrészekkel az öreg fák feje búbján. Fáitól lesz asszonyosan kacér a város, tudom jól. Nem is csoda, hogy szüksége van hozzá a férfiakra. Különben nem tudná olyan finoman rezegetetni a leveleit, lehelni a hűvöset, táncoltatni ágait. Rendben van” (LOVAS 2000; 67). A városra rátelepedő mitikus időben összekeverednek az érzékek: „Árnyakkal táncolok, öregasszonyokként férfit rendezek a tangó mellé, vagy csak hallgatom, hogyan zöldülnek az ostorfák” (i. m. 68). Másutt: „Csak ez a város van, pontosan kókadozó ostorfáival, amelyeket

minden februárban kék ruhás angyalférfiak – az idő múlása – ébresztenek fel álmukból, hogy nőivé és csábítóvá tegyék a várost, hogy az patkány-szerelemmel láncolja magához lakóit” (i. m. 69). A Grecsó-regény világában pedig olyanok az alföldi városok, „amelyek az erős markot és a férfias mozdulatokat szeretik, ha ölelés közben a fenekükre sóznak, ezek a helyek sokkal könnyebben kitárják magukat, odaadják a csecsük, ölük, szájuk, sőt minden járatukat, ám ez mégsem jelent feltétlen odaadást. [...] az ilyen férfit szeretik, és ha megkapják, ők is átadják magukat...” (GRECSÓ 2008; 37). A természet lecsupaszításának (rituális „magunkévá tételének”) folyamata az *Aranysárkányban* is a kényszerű rendet felszabadító ösztönök elszabadulásának jelentését közvetíti: „Vad kirándulók érkeztek, rohamcsapatokban estek az orgonabokrokra, s egy szempillantás alatt letarolták. Gyerekek másztak fákra, madárfészket csenni. Bokrok fecsegték emberrnyelven, fák gondolkodtak emberagyvelővel, s a kövekben is emberszív dobogott. Emberek liúgtak mindenütt, elhozva a természethez a vágat. Zsongott az erdő. Megdézsmálták, kifosztották, ellopták mindenét. Gázolták virágait, veszedve tördösték harmatos ágait, belélegezték a fűszerszámát. Agg nénikék úgy szagolgatták a jácintot, mintha azonnal megszépülnének tőle. [A Lovas-regény elbeszélője: „...öregasszonyként férfit rendel” a tangó mellé, miközben „*az idő, valami férfi*” (LOVAS 2000; 68).] Közben a még álmos égen egészen fölébredt a nap. Diadalmas tűzárral borította a tájat, átnyilallt rézsút sugaraival a lombokon, sárga pocsolókban forr a ténye, melengette a vért, csiklandta a kebleket, kéjesen viszkettette a torkokat, végsőkéig feszítve az életkedvet, melyben dac volt, kihívás, életkedv és halálkedv is” (KOSZTO-LÁNYI 1983; 12).

Grecsó Krisztián korábbi, *Isten hozott* (2005) című regényének cselekménytere *Sáraság*, ami nemcsak konkrét térbeli orientációkat (Sárrét mint tájegység) közvetít felénk, de a tér/időérzékelés és világértés transzcendenciáját is átveszi az alföldi városmitológiákból és -regényekből, amelyeknek általános érvényű metaforája a por képzete és az olyan kapcsolódó jelentések, mint a sár jelentésköre. A *Tánciskolában* (a tánc itt is „élettánc”-ot: történetet jelöl!). Szalma Lajos világértését idézi az elbeszélő, amikor kifejti: „Van itt valami szagos, lucskos, könnyörtelen állandóság, ami bezárja és megemészti azokat, akik nem menekültek el, és alattomosan provinciálissá züllesztzi őket. Az alföldi kisszerűség fertőz, mint egy sokáig lappangó kór, a nyitott és tájékozott embereket látogatja, serkéket hagy, akár a tetvek, aztán éppen úgy kerül a napvilágra, mint a tetvesség az iskolában, ostobán, a baráti közösség előtt, mikor a legkevésbé számít rá, és talán elbizakodott is. A beszűkülés a gondozott lelkeket szereti, azokét, akik kitekintenek, küzdenek, olvasnak, színházba és moziba járnak, néha még a fővárosba is” (GRECSÓ

2008; 38). Kosztolányi-monográfiájában Bori Imre is azt a „holtponthelyzetet” jelöli meg Novák Antal végzeteként, „amely már a *Pacsirta* lapjain adott volt, itt, az *Aranyáskány*ban teljessé lesz”, s amelynek legfontosabb jellemzői a világ megmerevedése, „amely a megoldások és a lehetőségek körét egészen szűkre vonja” (BORI 1986; 151–152). Lovas regényében ez az állapot a szabadság legkisebb fokával, az individuális gondolkodás lehetőségének hiányával azonos, amely különösen az intellektueleket és a művészeket, a másként gondolkodókat sújtja: „A szabadság foka ebben a városban mindig is picinyke volt. Már *Pacsirta* szüleinek is komoly gondja adódott abból, hogy néhány napra magasabbra állította a fokmérőt. Hildának meg – hasonló szertelensége miatt – apja öngyilkosságának terhét kellett magával vinnie. Mert a szabadság foka olyannyira picike, hogy szinte nincs is. Vagy mondjuk inkább úgy, a szabadság legmagasabb, elérhető foka az, ha úgy élsz, hogy nem történik veled semmi” (LOVAS 2000; 59). Novák Antal pedig munkájának kudarcát magyarázza az alföldi tájban rejlő kisszerűséggel és intellektuális csöddel: „... a földműveshez hasonlította magát, ki a magot elveti, s gondoskodik, hogy alkalmas talajra találjon. Csakhogy a mag vagy televényre hullik, vagy sziklára. Ha jó földre esik, akkor minden közvetítő nélkül megfogad, a szél is elröppenti oda, és ha rossz földbe kerül, akkor a legjobb földműves se tehet semmit. Fölöslegesnek ítélte munkáját. Amennyiben pedig többre vállalkozott, kudarcot vallott. Formálni akarta az életet, mely végtelen és esztelen [...] Az istenek megbüntették érte” (KOSZTOLÁNYI 1983; 280–281). Lovas antropomorf Szabadkája ugyancsak megbünteti a másként gondolkodókat, a *másmilyeneket*, akik „betegévé válnak az ő változásainak.” (LOVAS 2000; 63). Elbeszélőjének „van erről egy elmélete” – mondhatnánk: „története”. „A mi alföldi városunkat homok és por veszi körül” (uo. 62), Szabadka „az alföldi tunyaság városa” (63), „megeszi az embert a por és a maradiság” (64) – mondja. Mind az alföldi tájegységet, mind a por és a sár fogalmát a maradiság jelképeként azonosítja az elbeszélő. A homok, a „finom szemcsés anyag”, a lakosok tüdejét és szemét teszi tönkre elsősorban, majd betemeti a lelkeket. De nemcsak ennyiről van szó. A síkvárosi-porvárosi létforma nemcsak az érdektelenség és az új befogadására való képtelenség (a parlagiság) sajátságát hordozza magában, hanem a depresszióra és a látomásokra való hajlamot is. Története ennek a két állapotnak, a bárgyúságnak és a látomásosságnak a váltakozásából tevődik össze: a szellemi-társadalmi katasztrófák – történelmének több mint hétszáz éve alatt – mindig a váltakozó ritmusának felbomlásakor, a köztes állapot eszmei légüres terének, értékválságainak következményeként történtek meg. „A két periódus közti fordulópont az, ami tébolyba kergeti a hétköznapi embereket is” (63) – állapítja meg az elbeszélő.

Az *Aranysárkány* világában többször is feltűnik az adott sorsokba látványként is beszívódó és megjelenő por képzete. pl. „Barabás doktor végiglovagolt a városon. Por lepte szarvasbőrrel toldott nadrágját, arca tüzelt a naptól” (KOSZTOLÁNYI 1983; 257). Erről a világról állapítja meg Novák öngyilkossága előtt, hogy benne az életet „csak lázzal lehet élni, mint Hilda és Tibor, vagy erőszakkal, mint Liszner Vilmos. Akármilyen fájó belátni, ez a rend. A nő, kit szépségnek hisznek, alatomosság, a férfi, kit erőnek hisznek, durvaság. [...] Melyik a szebb, melyik a jobb? Kár ezen töprengeni. Kígyó vagy farkas, mindegy. Háládatlanok, de az életrealitás háládatlan. A háládatlanság a törvény. [...] Föladta a harcot. Gyöngé volt hozzá” (I. 281). Lovas elbeszélője szerint „minden emberben külön pokol a szenvedély” (LOVAS 2000; 80), visszatérő szólama, hogy ebből a városból sehova sem vezet út, csak a halálba: „...mi innen, ebből a városból nem fogunk sehova sem eljutni, nem fogunk elindulni és megérkezni, csak a halálba” (Uo. 90). A „valahonnan valahová való eljutás lehetetlensége” nemcsak a zsidók történetét (végül már el sem hurcolták őket a városból: „a halál teherautókon érkezett, temetők mögötti árkokba döntve a külsőbb kerületek lakóit” [Uo.]), de a városban élő intellektuelek („az örökösen indulásban lévő költők és festők” [91.]), illetve az író-elbeszélő életét is áthatja. Ellen-perspektívaként nagy távlatok, Ausztrália vágyott úti célja tűnik fel. Novák Antal a vele történtek, magánéleti és közösségi szerepében történt megaláztatása után Velencébe vágyik – de természetesen csak a halálba érkezik meg. Keveseknek adatik meg a város elhagyásának felhőtlen öröme (legkevésbé Novák Hildának), s még kevésbé a másutt maradás, az új városra találás boldogsága.

2008-ban jelent meg Nagy Abonyi Árpád *Budapest, retour* című regénye, amely a délszláv háborúk által pokollá vált Porvárosból (a regényben is ez a neve a városnak, tehát a városregény-hagyomány nyílt vállalásáról van szó!). Budapestre menekült/emigrált nemzedék története, köztük az elbeszélőé, aki Esti Kornélként mutatkozik be az új lakhelyén, másoknak művész- (pl. Picasso) vagy ún. beszélő nevük van, mint Mosolynak, akinek sorsa demonstrálja a Porvárosból a halálba való megérkezés legendáját: a Normafánál akasztja fel magát úgy, hogy a szája tele van földdel.

A halálkeresés alföldi/porvárosi/sárszegi/sárasági magatartásmintája – több városregény is ezt a jelentést közvetíti felénk – valamilyen formában összefügg a földdel (vagy – tovább bonyolítva a gondolatot: a női princípiumként értelmezett „anyafölddel”) mint ősi-természetes képződménnyel való emberi viszonyok megbomlásával. Vasagyi Mária *Silentium album* címmel 2002-ben megjelent családtörténetében Énekes Dédanya a doroszlói kegyhelyre tett zarándoklata során az országút porával, az anyafölddel hűtve keres enyhet a menetelés során kipállott combja fájdalmára, miközben – az

alföldi látomásos létformának megfelelően – megjelenik előtte a Szűzanya. Fogadalomból két gyermekét is felajánlja a Mindenhatónak, de ezzel korántsem váltja meg családját a reá váró katasztrófától. Emil nevű fiát pappá szentelését követően nemsokára elviszi a tüdőbaj, lánya pedig Mária Lujza főtisztelendő nővérként szégyelli, hogy fivérei kocsmát tartanak, ezért megszakítja velük a kapcsolatot. Az anyagi felemelkedés hágsóján mind feljebb kapaszkodó család életét egyéni sorstragédiák sora rendíti meg: csecsemő- és gyermekhalálok, eltitkolt szülések és vetélések, elleplezett gyilkosságok, beteljesületlen szerelmek, tragédiába fulladt házasságok. Vagyonukat elvesztik, nincstelenné és kifosztottá válnak. Többen, köztük a történetmondó Eszter apja és anyja is, földönfutóvá lesznek: az anyát a Duna, az apát az Indiai-óceán vize nyeli el örökre; így számukra még a sírként fedő anyaföld nyugalma sem adatik meg. A család tényleges pusztulását azonban mégsem a végzetes társadalmi katasztrófák, vagy a vagyoni jellegű ellehetetlenülés, sokkalta inkább az erkölcsi értelmű alászállás okozza. A termőföld birtoklásának vágya (miközben a gazdagság, a kivagyiság, a szerzés és a kapzsiság jelentésével bővül értelme) a legkülönbélebb bűnök elkövetésére készíti őket, kezdve az orgazdaság tettétől a másik fél kisémmizésén át a sírgyalázásig. Ez, vagyis a „jó termőföld” metaforája, illetve a világ rendjébe való beavatkozás természetellenes tette (Novák a természettudományos ismeretek nyújtotta szellemi fölényének igézetében „Istent játszott”!) kísérti Novák Antalt is öngyilkossága előtt. Ugyanakkor van a vajdasági magyar irodalomban, a térségi diskurzusban egy ellenpélda is. Bordás Győző *Fűzfásíp* (1992) című regényében, noha egyik főhőse, Sauer Antal természettan tanár (nem hiszem, hogy véletlen lenne az analógia!), miután megkapja Ú. városba való kinevezését, s nem találja a várost Magyarország térképén, majd a vasútállomásra megérkezését követően a vastag bácskai porba merül a lába, megkísérti ugyan a „porfészek”-be érkezés gondolata – sorsa egészen másként alakul. Sauert ugyanis Ú-ban már eleve olyan szellemi közeg fogadja, amely a világhoz (természeti és társadalmi valóságához) inkább hozzáadni s nem elvenni belőle szeretne. Ú. város múltja is ezt a történetet közvetíti. Amíg Szabadka/Sárszeg lakossága betemette a városon keresztül vezető folyócskáját, addig a másik térben – nagy áldozatok árán – csatornát építettek a másként gondolkozók, a ma is létező s létével a két partján élő népek sorsát alakító Ferenc-csatornát, amely halálút helyett inkább a tespedtségből, elmaradottságból és a halált jelentő mocsárlázból való kivezetés útjaként nyilatkozott meg a vidék történelme során.

A térségi magyar irodalom létesülése idejétől, Szenteleky Kornél irodalomteremtő *Isola Bella* (1931) című – a térségi létforma alaprajzát létrehozó – regénye megjelenésétől kezdődően működik ez a várostörténeti regény-

modell irodalmunkban, s képez szövegközi vonzataival állandó diskurzust. Remélhetőleg sikerült valamelyest láttatnunk e dolgozat keretében, hogy Kosztolányi Dezső *Aranysárkány* című regénye hogyan teremt ehhez a beszédmódhoz hagyományt.

Kiadások

- BORDÁS Győző (1922): Fűzfasíp. Forum, Újvidék
BORDÁS Győző (1995): Csukódó zsilipek. Forum, Újvidék
GRECSÓ Krisztián (2005): Isten hozott. Magvető, Budapest
GRECSÓ Krisztián (2008): Tánciskola. Magvető, Budapest
HÁY János (1996): Dzsigerdilen. Pesti Szalon, Budapest
KOSZTOLÁNYI Dezső (1983): Aranysárkány. Szépirodalmi, Budapest
LOVAS Ildikó (1994): Kalamáris. Forum Könyvkiadó, Újvidék
LOVAS Ildikó (2000): Meztelenül a történetben. Forum Könyvkiadó, Újvidék
LOVAS Ildikó (2005): Kijárat az Adriára. Kalligram, Pozsony
NAGY ABONYI Árpád (2008): Tükörcelek. zEtna, Zenta
SZENTELEKY Kornél (1993): Isola Bella = Sz. K. Nyári délelőtt. Egybegyűjtött novellák, regény 1923–1933. Utószó: Bori Imre. Forum Könyvkiadó, Újvidék
VASAGYI Mária (2002): Silentium album. Forum Könyvkiadó, Újvidék

Irodalom

- BENCE Erika (2009): Másra mutató műfajolvasás. A vajdasági magyar történelmi regény a XX. század utolsó évtizedében. Napkút Kiadó–Cédrus Művészeti Alapítvány, Budapest
BORI Imre (2007): A jugoszláviai magyar irodalom története. Forum Könyvkiadó, Újvidék
BORI Imre (1986): Kosztolányi Dezső. Forum Könyvkiadó, Újvidék
FRYE, Northrop (1998): A kritika anatómiája. Fordította Szili József. Helikon Könyvkiadó, Budapest
HÓZSA Éva (2009): A novella Vajdaságban. Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollegium, Újvidék
ODORICS Ferenc (2007): Mit rejt a ládika? (Az Aranysárkány elliptikus szerkezete). = Az emlékezés elevensége. Kosztolányi Dezső Napok a szülőföldön. Szerkesztők: Hózsá Éva, Arany Zsuzsanna, Kiss Gusztáv. Városi Könyvtár, Szabadka

THE NOVEL *ARANYSÁRKÁNY* BY DEZSŐ KOSZTOLÁNYI IN THE REGIONAL TOWN-HISTORY DISCOURSE

Beginning with *Isola Bella*, a novel by Szenteleki, Vojvodinean/regional literature has a trend in which the *Town* and the existential forms related to it can be placed into the service of meanings related to “storyness” (i.e. not to history), or to be more precise, it is the differentness of the town’s past which creates the meaning. In a number of novels written in Vojvodina, we find a depiction of the atmosphere of a town, and this makes up the space for the events; this small-town atmosphere can turn into the central meaning or an anecdote (Kosztolányi Dezső *Pacsirta* [1924]); in these novels we are presented the image of the town with its little world of the actual time of the writing of the book, but in those town-novels that we have studied, the events and inferences of the past continuously intervene with the fate of the living in the present; in this way, the conflicts caused by the present times being unable to comply with the overall accepted image of the past are given a specific scope. These novels – by moving away from the anecdotic forms – make use of the metaphoric operations for depicting the small-town form of existence determined by the differentness of the past, and the possibilities of conveying meaning by unfolding metaphors and their stock of imagery. We have analysed Kosztolányi’s novel *Aranysárkány* (1925) in this “town-history” discourse and the meanings of its central metaphors: mud and dust.

Keywords: the Town, town-history discourse, Hungarian literature in Vojvodina, pre-and post-history, Szabadka-likeness, mud and dust.